

59. Zajas Michael. Professor Wynar and the Ethnic Center // На службі Кліо: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – Київ; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С. 129-130.
60. Макар Ю. Любомир Винар – вчений, організатор науки // Подвижник української історичної науки. – Чернівці, 1999. – С. 31-51.
61. Баран О. Любомир Винар (з нагоди 65-ліття) // Подвижник української історичної науки. – Чернівці, 1999. – С. 5-31.
62. Винар Л. Про мою першу редакторську працю (Спогад) // Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. “Особисті документи”. – 2 арк.
63. Винар Л. Моя співпраця в АРБІ (ARBA) // Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. “Особисті документи”. – 2 арк.
64. Ювілейна книга української гімназії в Берхтесгадені. В 50-ту річницю першої матури (1947-1997). – Норт Порт, Флорида, 1997. – 303 с.
65. Винар Л. Як я став грушевськознавцем (Замість передмови) // Винар Л. Михайло Грушевський: історик і будівничий нації. Статті і матеріали. – Нью-Йорк; Київ; Торонто, 1995. – С. 8-17.
66. Винар Л. На службі грушевськознавства // Винар Л. Грушевськознавство: Генеза й історичний розвиток. – Київ, 1998. – С. 76-110. – (Серія: “Грушевськіяна”).
67. Винар Л. Мої “зустрічі” з запорозькими козаками // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці. – К.; Львів; Нью-Йорк; Париж, 2003. – С. 81-93.
68. Винар Л. Як було створене Українське історичне товариство: замітки засновника // Український історик. – 2005. – Ч. 2-4. – С. 11-49.
69. Життєпис (від 18 січня 1950 року) // Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. “Особисті документи”. – 1 арк.
70. Життєпис (від 26 квітня 1955 року) // Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. “Особисті документи”. – 1 арк.
71. Curriculum vitae (від 23 жовтня 1955 року) // Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. “Особисті документи”. – 1 арк.
72. Винар Л. Наше листування (з приводу 70-ліття основника УІТ в Острозі)... // Осягнення історії: Зб. наук. праць на пошану професора Миколи Павловича Ковальського з нагоди 70-річчя. – Острог; Нью-Йорк, 1999. – С. 553-554.
73. Декілька не друкованих листів Ілька Борщака // Український історик. – 1963. – Ч.1. – С. 11-13.
74. Винар Л. Максим Кривоніс // Овид. – 1961 – Ч. 5. – С. 21-25.
75. Винар Л. Максим Кривоніс (історична монографія) // Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. “Рукописи”. – 49 арк.

Хеленюк А. А. Источники к научной биографии проф. Любомира Винара

В статье сделана попытка обозначить круг всех возможных биоисториографических источников научной биографии известного украинского историка проф. Любомира Винара. Осуществлён их анализ и классификация, названы основные документы и материалы, позволяющие сделать ряд дополнений к биографии Л. Винара и сформировать представление об учёном как личности.

Ключевые слова: Любомир Винар, биоисториографические источники, научная биография, биографистика, украинские учёные диаспоры.

Helenyuk A. A. Sources for the scientific biography of prof. Lubomyr Wynar

The essay covers the range of all the possible sources for the research of scientific biography of a famous Ukrainian professor of history Lubomyr Wynar. Its analysis and classification are performed, there are named the main documents and materials, which allow to make a number of additions to Lubomyr Wynar biography and create an idea about the scientist as a personality.

Keywords: Lubomyr Wynar, biographical sources, scientific biography, biographical science, scholars of Ukrainian Diaspora.

УДК 930.2:329.733(477)“1920/1925”

Ю. І. Щур

УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ НА НАДДНІПРЯНЩИНІ У 1920–1955 РОКАХ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті проаналізовано ступінь вивчення історії українського визвольного руху на Наддніпрянській Україні у 1920-1955 роках. Наголошено на тому, що попри надбання вітчизняних та закордонних дослідників, проблема діяльності УВО, ОУН та УПА на Наддніпрянщині залишається малодослідженою.

Ключові слова: Ключові слова: історіографія, Наддніпрянська Україна, Українська військова організація, Організація українських націоналістів, Українська повстанська армія.

Український визвольний рух на Наддніпрянщині у 1920-1955 рр. був важливим чинником загальноукраїнської національно-визвольної боротьби ХХ ст. Антикомуністична та антирадянська спрямованість визвольного руху зумовила інтерес до нього з боку не лише дослідників із еміграції, але й радянських українських істориків та політологів. Крах комуністичного режиму в Україні у 1991 р. викликав зростання наукового інтересу до цієї проблеми.

Незважаючи на те, що у повоєнний час в Україні та за її межами було написано більше 5 тис. праць з історії УВО, ОУН та УПА [337–338], український визвольний рух на Наддніпрянщині у 1920–1955 рр. залишається малодослідженим в сучасній історіографії. Лише у деяких із цих публікацій автори торкалися

окремих проблем, присвячених діяльності українських націоналістів на Наддніпрянській Україні. Така ситуація, в силу різних об'єктивних і суб'єктивних факторів, склалася як в Україні, так і за кордоном.

Наддніпрянський вектор українського визвольного руху у 1920–1955 рр. вивчений недостатньо і здебільшого поверхово. Наявні на сьогоднішній день дослідження ще не склали єдиної системи, оскільки тільки незначна їх кількість присвячена саме українському визвольному руху на Наддніпрянщині.

Історіографію проблеми „Український визвольний рух на Наддніпрянщині (1920–1955 рр.)” можна умовно поділити на три групи. Першу групу складають дослідження авторів із західної української діаспори, представників західноєвропейської й американської історичної науки та країн СНД (1946–2009 рр.). Значна частина цих досліджень написана членами націоналістичних організацій, або людьми з їхнього середовища. Другу групу складають дослідження радянської доби (1945–1991 рр.), написані вітчизняними науковцями з яскраво виражених антинаціоналістичних позицій. До третьої групи віднесено сучасні дослідження вітчизняних істориків про український визвольний рух на Наддніпрянщині (1991–2009 рр.).

На думку І. Патриляка, незважаючи на ряд позитивних моментів, для робіт, виконаних у діаспорі, характерними є й певні недоліки. По-перше, майже в усіх дослідженнях відображені партійні погляди автора (бандерівець, мельниківець, уенерівець тощо). По-друге, як правило, для цих робіт характерна вузька джерельна база, недостатньо використані вітчизняні архівні документи. Крім того, деякі еміграційні історики були безпосередніми учасниками описуваних подій, що зумовило залучення в історичні дослідження власних спогадів і вражень авторів. Це стало причиною досить суб'єктивного опису та оцінки визвольного руху [1, с.23].

Праці українських еміграційних істориків з проблеми дослідження можна умовно поділити на дві підгрупи. До першої належать твори тих дослідників, які зверталися до історії міжвоєнного періоду й намагалися проаналізувати поширення діяльності УВО та ОУН на усі етнічні українські землі. Незважаючи на те, що написані вони були після закінчення Другої світової війни, а отже за умови існування двох ОУН (ОУН-Б та ОУН-М), у працях майже не міститься негативних оцінок на адресу „опонентів”.

Іншу підгрупу складають українські закордонні дослідження, присвячені національно-визвольному руху під час німецько-радянської війни. Лише незначна частина цих праць присвячена проблемі історії українського націоналізму на Наддніпрянщині.

Аналізуючи розмах націоналістичного підпілля в УСРР у 1920–1930-х рр., Ю. Бойко майже не наводив конкретних фактів діяльності УВО та ОУН, обмежуючись загальними фразами, здебільшого оцінюючи умови підпільної роботи. У його дослідженні помічається певна наївність, коли дані радянських органів державної безпеки про викриття підпільних націоналістичних структур сприймалися як незаперечний факт діяльності ОУН [2, с.45–49]. На подібні джерела під час аналізу діяльності націоналістичного підпілля на Наддніпрянщині у 1930-х рр. посилався П. Мірчук [3, с.202].

Дані про початки діяльності українських націоналістів на Наддніпрянщині у міжвоєнний період подав З. Книш. Він детально описував історію УВО на західноукраїнських землях й зазначив, що на Наддніпрянській Україні УВО проводило більш жваву роботу, аніж на Західній [4, с.18]. Навіть з огляду на те, що мався на увазі „донеповий” період, такий висновок виглядає досить суб'єктивним. Майже не наводиться фактів діяльності УВО в Радянській Україні. Сам З. Книш пояснював, що військова організація не вела ніяких протоколів і не залишала ніяких письмових свідчень [5, с.22].

Грунтовний історіографічний огляд доступних йому матеріалів зробив В. Плющ, навівши змістовні цитування. Завдяки цьому є можливість ознайомитися з дослідженнями, які залишаються недоступними в Україні (зокрема, книги видані у Західній Європі та США у 1930–1940-х рр.) [6, с.20–29].

Окремо серед досліджень про міжвоєнний розвиток антирадянського руху стоїть праця Д. Солов'я „Голгота України”, автор якої, на відміну від інших, не належав до ОУН. Це суттєво вплинуло на висвітлення ним діяльності підпільних організацій, про які згадувалося у радянських ЗМІ та книгах того часу. Вказані організації та групи сприймалися ним майже завжди як вигадка радянських органів державної безпеки в умовах проведення тотальних репресій [7].

Серед робіт, які складають другу підгрупу відмітимо монографію Л. Шанковського „Похідні групи ОУН”. Це – фактично єдине діаспорне дослідження, присвячене створенню й діяльності націоналістичного підпілля та групи УПА-Південь на Наддніпрянській Україні під час німецької окупації. Л. Шанковський користувався архівом Закордонного представництва Української головної визвольної ради у якому зберігалися оригінали й копії звітів підпільників зі Східної України. Крім того, він використав опубліковані в еміграції спогади учасників національно-визвольної боротьби на Наддніпрянщині, які, на жаль, недоступні сучасним дослідникам. Працюючи із монографією Л. Шанковського, історики мусять враховувати, що написана вона була наприкінці 1950-х рр. і автору були недоступні відкриті сьогодні документи німецьких та радянських спецслужб [8].

Діяльність націоналістичного підпілля на основі документів німецької окупаційної влади проаналізована В. Косиком у книзі „Україна і Німеччина у Другій світовій війні”. Висвітлюючи діяльність ОУН та УПА, автор зупинявся і на питаннях, пов'язаних із наддніпрянським вектором визвольного руху. У додатках В. Косик помістив оригінальні переклади проаналізованих документів, серед яких є донесення із Рейхскомісаріату „Україна” про східноукраїнську сітку ОУН [9].

У нарисі, присвяченому діяльності ОУН-М під час Другої світової війни, Г. Полікарпенко окремо зупинявся на проблемі поширення мережі ОУН-М на Наддніпрянщину. Автор висвітлює реакцію ОУН-М на полі-

тику Третього Рейху, яка стосувалася України та навів уривки документів ОУН-м, які залишаються недоступними для опрацювання [10].

Узагалі, у працях дослідників з української діаспори, які присвячені проблемі українського визвольного руху на Наддніпрянщині, здебільшого висвітлена діяльність націоналістичного підпілля під час німецько-радянської війни. До- і післявоєнний періоди розглянуті менше.

Загальна інформація про український визвольний рух 1920–1955 рр. міститься у кількох західноєвропейських та американських дослідженнях, які присвячені історії Радянського Союзу або УПА. Серед таких праць – дослідження А. Далліна „Німецьке панування у Росії” [11], В. Г. Чемберлена „Боротьба України за свободу” [12], Р. Гоше „Опозиція у СРСР, 1917–67” [13] та Дж. П. Нолана „Армія без держави” [14]. Час і умови написання цих робіт зумовили появу деяких неточностей у викладенні історії українського визвольного руху під час німецько-радянської війни. Інколи помилково екзильний уряд УНР замість ОУН-б називався ініціатором проголошення Акту відновлення Української Держави у Львові 30 червня 1941 р. [12, с.112], а до структури УПА включалася неіснуюча насправді група „Схід” [13, с.56].

Відмітимо також дослідження американського історика Г. Куромія „Свобода і терор на Донбасі”, де автор зупинявся і на проблемі діяльності ОУН під час німецької окупації у вказаному регіоні. Основною джерельною базою для дослідження стали спогади члена ОУН Є. Стахіва. До аналізу, нажаль, не було залучено документи радянських та німецьких органів державної безпеки, що суттєво вплинуло на інформаційне наповнення книги та висновки автора [15].

Найвідомішою працею про український націоналізм, автором якої був іноземний дослідник, і в якій було проаналізовано діяльність ОУН на Наддніпрянщині, є монографія Дж. Армстронга „Український націоналізм” [16]. Ця праця на сьогоднішній день вважається найповнішим та найоб’єктивнішим англомовним дослідженням з історії українського націоналізму. Дослідник наголошує на малочисельності ОУН-б та ОУН-м на Наддніпрянській Україні під час німецько-радянської війни й загалом непопулярності її ідей серед місцевого населення.

З середини 1990-х рр. починає формуватися російська та білоруська історіографія українського визвольного руху 1940–1950-х рр. В окремих книгах автори продовжують оцінювати діяльність ОУН та УПА з позицій радянської пропагандистської машини, навішуючи ярлики „зрадників” та „бандитів” [17; 18; 19]. Лише деякі дослідження містять більш виважені та об’єктивні оцінки. Зокрема, варто назвати книги С. Ткаченка „Повстанческая армия. Тактика борьбы” [20] та О. Гогуну „Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы” [21].

Для другої групи досліджень характерна яскраво виражена антинаціоналістична позиція. Оцінки діяльності українських антирадянських організацій не змінювалися і не коригувалися протягом усієї радянської доби. Саме поняття „український визвольний рух” в радянській історіографії не вживалося. Боротьба за державну незалежність характеризувалася або як „контрреволюція”, або ж як „бандитизм”, а учасники цієї боротьби називалися „українсько-німецькими буржуазними націоналістами”.

Праці радянських авторів можна умовно поділити на дві підгрупи: власне наукові дослідження та матеріали памфлетно-фейлетонного характеру. Для радянських істориків характерне свідоме звуження географічних рамок українського визвольного руху лише до західноукраїнських областей. Тому з теми „Український визвольний рух на Наддніпрянщині у 1920–1955 рр.” спеціального дослідження у радянський час опубліковано не було. Радянські дослідження про підпільно-партизанську боротьбу на початку 1920-х рр. та антирадянську діяльність націоналістичного підпілля та УПА на західноукраїнських землях представляли собою, здебільшого, відповідь на публікації та діяльність еміграційних націоналістичних організацій.

Однак, незважаючи на гостру партійну цензуру та пильне око КДБ, інколи у працях радянських дослідників зустрічалися незначні згадки (часто не більше сторінки) про діяльність УВО, ОУН та УПА у міжвоєнний період та у 1940–1950-х рр. на Наддніпрянщині. Зокрема, у двотомному виданні під авторством колишнього працівника радянських органів державної безпеки Д. Голінкова „Крушение антисоветского подполья в СССР” міститься матеріал з історії діяльності Українського центрального повстанського комітету та козачих рад – підпільних організацій, створених за участю членів наддніпрянських клітин УВО. Дослідження написане на основі широкої джерельної бази, оскільки автору, як працівнику КДБ, були доступні архівні матеріали, на яких стояв гриф секретності. Хоча використані матеріали подавалися вибірково, й не висвітлювали повною мірою всіх аспектів діяльності згаданих вище організацій [22].

Про намагання УВО у 1920–1930-х рр. поширити свою діяльність на Наддніпрянщину побіжно згадується у праці В. Масловського „Жовто-блакитна мафія” [23, с.37]. Дані наведені дослідником сприймаємо з великою обережністю, з огляду на те, що керівництво УВО-ОУН процеси над членами військової організації, які відбувалися у Радянській Україні у 1930-х рр., за незначними винятками, визнавало сфабрикованими й такими, що не відповідали дійсності.

Дещо більше в радянській історіографії висвітлено питання діяльності націоналістичних організацій під час німецько-радянської війни. Співробітник радянських спецслужб К. Дмитрук (він же К. Гальський) у своїй книзі „Безбатченки”, використовуючи незначні уривки зі спогадів та протоколів допиту радянськими органами державної безпеки членів ОУН, полемізував із діаспорними істориками з приводу діяльності націоналістичного підпілля на Наддніпрянщині. Автор намагався довести, що націоналістичне підпілля на Наддніпрянщині не функціонувало [24, с.192-198].

Часто праці різних радянських дослідників, присвячені діяльності націоналістичних організацій суперечили одна одній. Критикуючи „офіційних істориків” еміграційного націоналістичного середовища, В. Трошинський у книзі „Найманці фашизму”, підтримував усталені штампи радянської ідеології і безапеляційно заявив про те, що націоналістам не вдалося перекинути свою організаційну мережу на Наддніпрянську Україну [25, с.35].

Дослідник В. Чередниченко, вдаючись до аналізу „української контрреволюції”, згадував і діяльність похідних груп ОУН, які заклали перші націоналістичні клітини на Наддніпрянщині у 1941 р. [26, с.120]. Підтвердження того, що націоналістичне підпілля під час німецько-радянської війни все ж було створене на Східній Україні, зустрічаємо у книзі В. Кравченка „Прокляті народом”, де автор подав інформацію про ОУН у Харкові, зокрема про керівництво й організаційний актив. Автор з позицій комуністичної ідеології намагався охарактеризувати соціальну базу українського визвольного руху [27, с.7].

Питання діяльності націоналістичного підпілля у перші повоєнні роки було висвітлено у збірці „Есть такой фронт”, де у кількох статтях згадувалося про „злочини” учасників національно-визвольного руху проти спеціалістів із Наддніпрянщини, які були відряджені на роботу до західних областей після закінчення Другої світової війни [28].

Разом із друкованою продукцією для масового вжитку, у Радянському Союзі готувалися спеціалізовані дослідження про український визвольний рух, на яких до 1991 р. стояв гриф „Цілоком таємно”. Мова, зокрема, йде про спеціалізований підручник „Украинские буржуазные националисты”, надрукований 1963 р. у Москві Вищою школою КДБ при Раді Міністрів СРСР ім. Ф. Дзержинського. Крім відповідних радянських штампів щодо українського руху, книга містить значний матеріал про діяльність ОУН та УПА на Наддніпрянщині, як під час війни, так і у післявоєнний період. На основі секретних документів у підручнику висвітлені різноманітні епізоди діяльності націоналістичного підпілля та Української повстанської армії на Наддніпрянщині, а також методи боротьби з ними радянських органів державної безпеки, зокрема існування груп спеціального призначення (псевдо-УПА), агентурні розробки тощо [29].

Для досліджень радянських істориків (1945–1991 рр.) характерна заідеологізованість, суб’єктивність та половинчастість поданого матеріалу. Це було зумовлено умовами, в яких згадані праці були опубліковані. Наявність компартійної цензури та монополії на висвітлення історичних процесів не дозволяли характеризувати український визвольний рух як явище закономірне й об’єктивне в умовах і реаліях розвитку нації та державотворчих прагнень українського народу. З метою отримання необхідного результату – заперечення ідеалів українського визвольного руху – використовувався принцип половинчастого подання фактологічного матеріалу, зокрема уривків з протоколів допитів його учасників. Також помічено, що у випадку, коли радянські автори посилалися на опубліковані у діаспорі матеріали, окремі словосполучення виривалися із контексту й таким чином набували негативного забарвлення.

Аналізуючи третю групу досліджень, відмітимо, що більшість сучасних авторів відійшли від традиційних заідеологізованих концепцій і стереотипів доби СРСР. Об’єктивно склалося так, що проблема українського визвольного руху опинилася серед тих „білих плям” вітчизняної історії, які активно почали досліджуватися у 1990-ті рр. Значним досягненням новітнього періоду є початок академічного вивчення історії націоналістичного руху.

Актуальність дослідження цієї проблеми посилюється тим фактом, що діяльність УВО, ОУН та УПА до цього часу не визнана на законодавчому рівні. Періодично на розгляд Верховної Ради України вносяться законопроекти як про визнання боротьби ОУН та УПА визвольним рухом за свободу і незалежність України, так і про засудження діяльності ОУН і УПА. Об’єктивно оцінити український визвольний рух парламентарям заважають їхні політичні уподобання. Останні спроби законодавчого вирішення проблеми визначення ролі і місця ОУН та УПА в історії України зафіксовано під час проведення 1 сесії Верховної Ради України VI скликання. Тоді на розгляд було подано проект „Закону про статус і соціальний захист громадян України, які потерпіли від дій ОУН і УПА в 1939–1941 роках, в період Великої Вітчизняної війни та післявоєнні роки” (№1019 від 26 листопада 2007 р.) [30] та проект „Закону про визнання Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії воюючою стороною у Другій світовій війні” (№1404 від 30 січня 2008 р.) [31]. Обидва проекти були відхилені.

У той же час визначення ролі і місця руху ОУН та УПА у здобутті державної самостійності України не знімається з порядку денного українського суспільно-політичного життя. У 1997–2008 рр. при Кабінеті Міністрів України діяла Урядова комісія з вивчення діяльності ОУН та УПА, завдання якої полягало у вивченні питань, пов’язаних з діяльністю ОУН і УПА й підготовці історично та юридично обґрунтованих висновків на основі аналізу їх діяльності [32–33]. Наслідком роботи комісії стала публікація монографій та фахового висновку робочої групи істориків [34]. Сьогодні продовжується науково-пошукова діяльність різноманітних громадських організацій, спрямована на дослідження історії українського визвольного руху. Невизнання боротьби ОУН і УПА за незалежність України на законодавчому рівні стимулює нові дослідження українського визвольного руху, зокрема і на Наддніпрянщині.

Перші праці з історії УВО, ОУН та УПА здебільшого були ознайомлювального характеру й перебували в політично-ідеологічній площині, а не в площині наукових досліджень. За визначенням Ю. Киричука, дослідження початку 1990-х рр. більше нагадували „кавалерійську атаку на історію” [35, с.97]. Починаючи з 1993 р. українські вчені стали об’єктивніше підходити до вивчення історії українського визвольного руху, поступово відходячи від оцінок, сповнених емоціями та заідеологізованістю. Як зазначає І. Патриляк, для

нового етапу дослідницької роботи характерним є збільшення джерельної бази, формування демократичної історіографії, що створює реальні можливості для об'єктивного погляду на історію визвольного руху середини ХХ ст. [1, с.18-19].

На зламі ХХ та ХХІ ст. почали з'являтися праці, у яких, принаймні побіжно, згадується намагання націоналістичного руху поширити свій вплив на Наддніпрянщину у міжвоєнний період (праці О. Шатайла [36], М. Посівнича [37], О. Сича [38], І. Патріляка [39], О. Рубльова [40] та інших). Значної уваги заслуговують книги, написані А. Кентієм у рамках роботи Урядової комісії з вивчення діяльності ОУН та УПА. Зокрема, у нарисі історії УВО він подає інформацію про відрядження кадрів військової організації на Наддніпрянщину із Західної України в середині 1920-х рр. [41, с.22]. Однак на сьогодні не існує спеціального узагальнюючого дослідження, присвяченого спробам поширити організаційну мережу УВО, а потім ОУН на територію УСРР–УРСР.

Більше уваги сучасні історики присвятили дослідженню проблеми українського визвольного руху періоду німецько-радянської війни. У книзі А. Русначенка „Народ збурений”, написаній на широкій джерельній базі проаналізовано становлення націоналістичного підпілля на Наддніпрянщині, його соціальну базу тощо. Чи не вперше у вітчизняній історіографії автор проаналізував політику ОУН щодо східноукраїнських земель після закінчення німецько-радянської війни [42, с.294-388].

Однією з ґрунтовних монографій останнього часу, присвячених українському визвольному руху, є праця Ю. Киричука „Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40-50 років ХХ століття”. У ній автор спробував висвітлити етапи боротьби за українську незалежність у 1940–1950-х рр. та розглянути основні засади ідеології та політичну практику ОУН-б й ОУН-м [43].

Вагомим кроком у дослідженні історії національно-визвольного руху в Україні є колективна монографія „Організація Українських Націоналістів та Українська Повстанська Армія. Історичні нариси”, підготовлена Інститутом історії України НАН України в рамках роботи Урядової комісії з вивчення діяльності ОУН та УПА. Авторами дослідження подано історію визвольного руху та боротьби з ним німецької та радянської влади. Однак у цій книзі наддніпрянський вектор боротьби майже не досліджений. Він залишився на периферії подій, що відбувалися на Західній Україні [44].

Певна інформація про національно-визвольний рух на Наддніпрянщині під час німецької окупації міститься у монографіях та статтях, присвячених різноманітним аспектам діяльності ОУН та УПА. Зокрема, В. Дзьобак, досліджуючи конфлікти в ОУН-б, проаналізував вплив діяльності ОУН на Наддніпрянщині на перегляд програмових засад визвольного руху [45]. Дослідниця зі Львова О. Стасюк висвітлила видавничо-пропагандистську діяльність ОУН та УПА, зупинившись на засобах масової інформації та агітації, які друкувалися націоналістичним підпіллям на Наддніпрянській Україні, та тих, що виходили на інших територіях, але використовувалися для роботи на Наддніпрянщині [46]. Це перше подібне дослідження в українській історичній науці. Згадуваний вже А. Кентій у роботі, присвяченій першим рокам існування Української повстанської армії (1942–1943), окремо зупинився на проблемі охоплення повстанським рухом території центральноукраїнських земель [47].

Детального аналізу заслуговує дослідження Д. Веденєєва та А. Биструхіна „Меч і тризуб”, у якому висвітлено історію становлення та діяльності розвідки та контррозвідки українського визвольного руху. На основі донедавна засекречених документів радянських органів державної безпеки, авторам вдалося простежити діяльність спецслужб СРСР, спрямовану проти націоналістичного підпілля та УПА, зокрема й на Наддніпрянщині [48].

Досить цікавою та змістовною є стаття О. Вовка про діяльність УПА та запілля на північно-західних українських землях і в прилеглих регіонах. В роботі вперше із максимальною точністю подано структуру націоналістичного підпілля та відділів УПА на Наддніпрянщині. Автор простежив усі тактичні та структурні трансформації й реорганізації визвольного руху, що дає можливість не лише орієнтуватися у глибоко законспірованій схемі визвольного руху, але й простежити об'єктивну реакцію керівництва ОУН і УПА на зміни умов і обставин боротьби [49, с.177-222].

Дослідники В. Іваненко та В. Якунін у книзі „ОУН і УПА у Другій світовій війні: проблеми історіографії та методології” (2006 р.) звернули в першу чергу увагу на книги членів робочої групи істориків Урядової комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА та фаховий висновок цієї робочої групи [50].

Польський історик Г. Мотика у рецензії на книгу В. Іваненка та В. Якуніна, опублікованій у часопису „Україна модерна” (2008 р.) зауважував, що „метою їхньої праці було не тільки прагнення засудити УПА, а й заперечити радикальний порохунок з комуністичним минулим України” [51, с.308]. Директор Центру досліджень визвольного руху (м. Львів) Р. Забілий у рецензії на книгу В. Іваненка та В. Якуніна, надрукованій у збірнику „Український визвольний рух” (2007 р.) зупинився на кількох принципових моментах. По-перше, Р. Забілий зазначив, що „у монографії аналіз історіографії праць, присвячених ОУН-УПА, як такий відсутній. Він зводиться до рецензії на два розділи А. Кентія та І. Патріляка зі згаданої колективної монографії („Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Історичні нариси” – Авт.), хоча там також поміщені розділи таких істориків, як І. Іллюшин, Г. Касьянов. Окрім цього, якщо йдеться про історіографію ОУН-УПА, слід було би хоч побіжно згадати праці А. Русначенка, В. Сергійчука, Ю. Шаповала, Г. Стародубець та ін.”. По-друге, на думку Р. Забілого, „автори ... не дають розгорнутого аналізу історіографії ОУН-УПА за останнє десятиліття. Їхня монографія має однозначно тенденційний, однобічний хара-

ктер. Історію визвольного руху автори інтерпретують з позицій не історичної достовірності, а політичної доцільності” [52, с.303,308].

Багато цінного матеріалу з досліджуваної проблеми містять регіональні дослідження, присвячені, здебільшого, діяльності націоналістичного підпілля на східноукраїнських землях під час німецько-радянської війни. Зокрема, діяльності ОУН-б на території Дніпропетровської області присвячено книгу І. Іванченка [53] і 8 розділ колективної праці М. Слободянюка та І. Шахрайчука [54, с.195-219]. Діяльність Донецького націоналістичного підпілля висвітлено у працях В. Нікольського [55] та О. Добровольського [56]. Крім того, було опубліковано нариси з історії українського визвольного руху 1940–1950-х рр. на Миколаївщині [57], Харківщині [58, с.81-89], Хмельниччині [59], Сумщині [60] та Запоріжжі [61, с.152-164]. Незважаючи на насиченість цих праць фактологічним матеріалом, лише деякі з них містять аналіз усього спектру діяльності націоналістичного підпілля, у тому числі напрямки діяльності, зв'язок із іншими регіонами, місце в загальноукраїнському визвольному русі.

У дослідженні В. Нікольського „Підпілля ОУН(б) у Донбасі” висвітлено різноманітні аспекти діяльності націоналістичного підпілля на території Донецької та Луганської областей у взаємозв'язку з іншими областями України та в контексті загальноукраїнського визвольного руху. Праця містить аналіз програмових документів ОУН-б, пов'язаних із проблемою поширення діяльності на всі етнічні території України, зокрема на Наддніпрянщину. В. Нікольський уперше проаналізував перебіг репресій радянської влади проти оунівців на території східноукраїнських земель у порівнянні з Західною Україною [55]. Змістовним є дослідження Н. Мизака і В. Горбатюка, присвячене національно-визвольному руху на території Хмельницької області у 1941–1953 рр. Автори проаналізували становлення, розвиток та затухання визвольного руху на Хмельниччині [59].

Спроба дослідити український визвольний рух 1920–1955 рр. на Наддніпрянщині здійснена нами у книзі „Нарис історії діяльності Організації Українських Націоналістів на Східноукраїнських землях” [62].

Останніми роками захищено низку кандидатських дисертацій, присвячених аналізу окремих епізодів українського визвольного руху на Наддніпрянщині у 1940-х рр. Зокрема, дисертаційне дослідження М. Слободянюка присвячене аналізу руху Опору, в тому числі і ОУН, на Дніпропетровщині [63], Є. Горбурова – на Півдні України та в Криму [64], О. Бровара – на Донбасі [65], В. Абакумової – на Луганщині [66]. Спільною рисою вказаних дисертацій є дослідження визвольного руху в межах певного регіону в контексті загального руху Опору під час німецької окупації. Б. Чорномаз присвятив свою роботу виключно проблемі націоналістичного підпілля та УПА на Уманщині [67], а О. Ходанович здійснив спробу простежити діяльність похідних груп на всій території України [68]. Дисертаційне дослідження В. Жилюк присвячене діяльності ОУН та УПА на Житомирщині у 1941–1955 рр. [69].

Менше вивченою, ніж український визвольний рух на Наддніпрянщині періоду німецько-радянської війни, є його діяльність у повоєнні роки. До недавнього часу у дослідженнях з'являлися лише окремі згадки про намагання оунівців відновити підпільну мережу та створити нові осередки на східноукраїнських землях після „зачистки”, яку провели радянські органи державної безпеки після звільнення українських земель від німецької окупації. І. Білас, проводячи аналіз репресивно-каральної системи у СРСР зупинився, зокрема, на спробі українських чекістів ліквідувати визвольний рух зсередини через створення псевдо-проводу ОУН-б на Східній Україні [70, с.360-362]. Цю ж проблему розглядали Д. Веденєєв та Г. Биструхін [71, с.211-212].

Праці члена робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА А. Кенітія хронологічно охоплюють післяокупаційний період, зокрема 1944–1945 [72] та 1946–1956 рр. [73]. У своїх дослідженнях автор, у цілому висвітлюючи український визвольний рух у протиставленні із радянською владою, зупиняється і на політиці ОУН та УПА на центральноукраїнських землях.

Стаття О. Іщука та Н. Ніколаєвої присвячена дослідженню молодіжної політики ОУН та підпільних молодіжних організацій на території центральних та східних областей України. Автори на основі раніше засекречених матеріалів архіву СБУ дослідили широкий спектр проблем, зокрема позицію керівництва українського визвольного руху щодо залучення молоді до ОУН та УПА, враховуючи умови та реалії життя на східноукраїнських землях. Крім того, здійснена спроба аналізу практичного застосування різноманітних оунівських інструкцій через створення відповідних організацій на Наддніпрянській Україні у 1945–1954 рр. [74, с.225-252].

Негативні оцінки історії національно-визвольної боротьби ХХ століття були запозичені деякими сучасними авторами, які продовжують писати свої твори з прорадянських позицій, не піддаючи навіть найменшій критиці роботи, що вийшли друком до 1991 р. Характерною рисою таких праць є беззастережна відданість штампам, сформованим ще за часів сталінізму. Часто такі науковці у своїх роботах посиляються лише на своїх попередників, переписуючи по суті старі агітаційні матеріали [75-78]. Провідну ідею подібних видань про злочинну сутність українського націоналістичного руху можна визначити за наступною цитатою: „УПА ... была и остается в памяти народной бандой „резунов” и „сокирников”, лишившей жизни десятки тысяч людей, „вина” которых состояла лишь в том, что они были законопослушными гражданами своего государства и не признавали власти самозванцев, выполнявших указания из Берлина” [79, с.10]. Окремо зупинимось на книзі В. Ткачука „Перед судом истории”, у якій на основі до цього часу не розсекречених (!), а отже закритих для дослідників, матеріалів радянських органів державної безпеки детально

розписано один з методів боротьби проти націоналістичного підпілля на Наддніпрянщині, а саме агентурно-провокаційні ігри, їх мету, перебіг та наслідки [80].

Підсумовуючи доробок вітчизняних істориків у вивченні українського визвольного руху 1920–1955 рр. після здобуття Україною державної незалежності, слід погодитися з думкою директора Галузевого державного архіву Служби безпеки України В. В'ятровича, який наголошує на тому, що з-під пера українських істориків виходять здебільшого узагальнюючі праці, але, на жаль, „дуже мало видається монографій, присвячених дослідженню окремих аспектів чи особливостей визвольного руху” [192, с.15].

Таким чином, незважаючи на те, що історія ОУН та УПА у сучасній історіографії активно досліджується, український визвольний рух 1920–1955 рр. на Наддніпрянщині вивчений недостатньо. На сьогоднішній день ні вітчизняні, ні зарубіжні дослідники не створили комплексне наукове дослідження, присвячене українському визвольному руху на Наддніпрянщині у 1920–1955 рр.

Побічний та недостатньо деталізований розгляд українського визвольного руху на Наддніпрянській Україні у 1920–1955 рр., який спостерігається в історіографії, не дає відповідей на суттєві та актуальні питання, що постають перед дослідниками сьогодні. Зважаючи на це, сучасний етап розвитку українського наукового і суспільно-політичного життя об'єктивно вимагає вивчення цієї проблеми.

Джерела та література

1. Патриляк І. Військова діяльність ОУН(б) у 1940–1942 роках / І. Патриляк. – К. : Інститут історії НАН України, 2004. – 513 с.
2. Бойко Ю. Євген Коновалець і Осередньо-Східні Землі / Юрій Бойко. – Б.м. : Б.в., 1947. – 62 с.
3. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів / П. Мірчук. – Мюнхен ; Лондон ; Нью Йорк : Українське видавництво, 1968. – Т. 1 : 1920–1939. – 642 с.
4. Книш З. Підгрунтя УВО / Зиновій Книш // Срібна сурма. Статті й матеріали до діяння Української військової організації / [упор. З. Книш]. – Торонто : Срібна сурма, б/р. – 36. 2 : Початки УВО у Галичині. – С. 10–24.
5. Книш З. Власним руслом: Українська військова організація від осені 1922 до літа 1924 року / З. Книш. – Торонто : Срібна сурма, 1966. – 224 с.
6. Плющ В. Боротьба за Українську Державу під советською владою / Л. Плющ. – Лондон : УВС у Великій Британії, 1973. – 125 с.
7. Соловей Д. Голгота України / Д. Соловей. – Дрогобич : Відродження, 1993. – Ч. 1 : Московсько-большевицький окупаційний терор в УРСР між Першою і Другою світовою війною. – 288 с.
8. Шанковський Л. Похідні групи ОУН: причинки до історії похідних груп ОУН на центральних і східних землях України в 1941–1943 рр. / Л. Шанковський. – Мюнхен : Український самостійник, 1958. – 370 с.
9. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / В. Косик. – Париж ; Нью Йорк ; Львів : Наукове товариство ім. Т.Шевченка у Львові, 1993. – 660 с.
10. Полікарпенко Г. Організація Українських Націоналістів під час Другої світової війни / Г. Полікарпенко / Четверте, доповнене видання, за ред. Б. Михайлюка. – Б.м. : Б.в., 1951. – 147 с.
11. Dallin A. German rule in Russia, 1941–1945 / A. Dallin // The restoration of the Ukrainian State in World War II. – London : UPL, 1987. – P. 52–53.
12. Chamberlin W. The Ukrainian struggle for freedom / W. H. Chamberlin // The Ukrainian Quarterly. – 1945–1946. – № 2. – P. 112–113.
13. Gaucher R. Opposition in the USSR, 1917–1967 / R. Gaucher // The restoration of the Ukrainian State in World War II. – London : UPL, 1987. – P. 55–58.
14. Nolan J. An Army without a State: The Ukrainian Insurgent Army (UPA) and National Resistance during and after the Second World War / capt. Nolan J.P. // The Ukrainian review. – 1987. – № 2. – P. 41–50.
15. Куромія Г. Свобода і терор у Донбасі: Українсько-російське прикордоння, 1870-1990-і роки / Пер. з англ. Г. Кьорян, В. Агеев; Передм. Г. Немирі / Гіроакі Куромія. – К. : Видавництво Соломії Павличко „Основи”, 2002. – 510 с.
16. Армстронг Дж. Украинский национализм. Факты и исследования / Пер. с англ. П. В. Бехтина / Джон Армстронг. – М. : ЗАО „Центрополиграф”, 2008. – 368 с.
17. Болтунов М. Короли диверсий. История диверсионных служб России / Михаил Болтунов. – М. : Вече, 2002. – 353 с.
18. Кустов М. Наемники фюрера / Максим Кустов. – М. : Трибуна, 2008. – 126 с.
19. Проклятые легионы. Изменники Родины на службе Гитлера / Смыслов О. – М. : Вече, 2006. – 512 с.
20. Ткаченко С. Повстанческая армия: тактика борьбы / С. Ткаченко [под общ. ред. А. Тараса]. – Минск : Харвест ; М. : АСТ, 2000. – 512 с.
21. Гогун А. Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы / А. Гогун. – СПб. : Издательский Дом „Нева”, 2004. – 416 с.
22. Голиков Д. Крушение антисоветского подполья в СССР / Д. Голиков. – Изд. 2-е, испр. и доп. / [в 2 кн.]. – М. : Политиздат, 1978. – Кн. 2. – 400 с.
23. Масловський В. Жовто-блакитна мафія. Про злодіяння українських буржуазних націоналістів / В. Масловський. – Львів : Каменяр, 1975 – 144 с.
24. Дмитрук К. Безбатченки / Клим Дмитрук. – Львів : Каменяр, 1974. – 238 с.
25. Трошинський В. Найманці фашизму. Українські буржуазні націоналісти на службі гітлерівців у міжвоєнний період 1921–1939 рр. / В. Трошинський. – К. : Наукова думка, 1981. – 139 с.
26. Чередниченко В. Анатомія зради. Український буржуазний націоналізм – знаряддя антирадянської політики імперіалізму / В. Чередниченко. – К. : Політвидав України, 1978. – 334 с.

27. Кравченко В. Прокляті народом: Українські буржуазні націоналісти – прислужники світової реакції / В. Кравченко. – Харків : Прапор, 1979. – 77 с.
28. Есть такой фронт. Сборник очерков. – Львов : Каменяр, 1973. – 335 с.
29. Украинские буржуазные националисты. – М. : Высшая школа КГБ при СМ СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1963. – 290 с.
30. Проект Закону про статус і соціальний захист громадян України, які потерпіли від дій ОУН і УПА в 1939–1941 роках, в період Великої Вітчизняної війни та повоєнні роки [Електронний ресурс] // http://www.gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=30707
31. Проект Закону про визнання Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії воюючою стороною у Другій світовій війні [Електронний ресурс] // http://www.gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=31458
32. Постанова Кабінету Міністрів України „Про ліквідацію деяких консультативних, дорадчих та інших органів, утворених Кабінетом Міністрів України” № 207 від 19 березня 2008 р. // Урядовий кур’єр. – 2008. – 23 квітня
33. Постанова Кабінету Міністрів України „Про Урядову комісію з вивчення діяльності ОУН-УПА” № 1004 від 12 вересня 1997 р. // Урядовий кур’єр. – 1997. – 23 жовтня.
34. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА / [кер. С. Кульчицький]. – К. : Наукова думка, 2005. – 54 с.
35. Киричук Ю. Історіографія Української повстанської армії / Ю. Киричук // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск до 60-річчя УПА. – Дрогобич : Б.в., 2002. – С. 90–99.
36. Шатайло О. Генерал Юрко Тютюнник / О. Шатайло. – Львів : Світ, 2000. – 144 с.
37. Посівнич М. Становлення Степана Бандери як Крайового Провідника ОУН / М. Посівнич // Український визвольний рух. – Львів : Коло, 2004. – 36. 3. – С. 71–85.
38. Сич О. Референтура Підсоветських справ – аналітичний орган проводу Закордонних Частин ОУН / О. Сич // Визвольний шлях. – 2005. – № 4. – С. 104–115.
39. Патриляк І. Історичні та ідеологічні передумови мілітаризації ОУН: військово-політичні питання в програмних документах єдиної ОУН та ОУН (Б) / І. Патриляк // Молода нація. – 2000. – № 1. – С. 74–95.
40. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939) / О. Рубльов. – К. : Інститут історії України НАН України, 2004. – 648 с.
41. Кентій А. Українська військова організація (УВО) в 1920–1928 рр. Короткий нарис / А. Кентій. – К. : Б.в., 1998. – 82 с.
42. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках / Анатолій Русначенко. – К. : УВ „Пульсари”, 2002. – 519 с.
43. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50 років ХХ століття / Юрій Киричук. – Львів : Б.в., 2000. – 304 с.
44. Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історичні нариси / Відп. ред. С. Кульчицький. – К. : Наукова думка, 2006. – 496 с.
45. Дзьобак В. Конфлікти в ОУН (Б) і їх вплив на український Рух Опору (1941–1944 рр.) / В. Дзьобак. – К. : ВД „Інфоцентр”, 2005. – 266 с.
46. Стасюк О. Видавничо пропагандивна діяльність ОУН (1941–1953 рр.) / О. Стасюк. – Львів : Центр досліджень визвольного руху ; Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича, 2006. – 384 с.
47. Кентій А. Українська Повстанська Армія в 1942–1943 рр. / А. Кентій. – К. : Б.в., 1999. – 288 с.
48. Веденєєв Д. Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА. 1920–1945 / Д. Веденєєв, Г. Биструхін. – К. : Генеза, 2006. – 408 с.
49. Вовк О. Короткий нарис діяльності УПА та її заплілля на ПЗУЗ і в прилеглих регіонах у 1943–1946 рр. / О. Вовк // Український визвольний рух. – Львів : Б.в., 2006. – 36. 8. – С. 164–224.
50. Іваненко В. ОУН і УПА у Другій світовій війні: проблеми історіографії та методології / В. В. Іваненко, В. К. Якунін – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2006. – 424 с.
51. Мотика Г. Іваненко В., Якунін В. ОУН і УПА у Другій світовій війні: проблеми історіографії та методології. Дніпропетровськ. АРТ-ПРЕС, 2006. 424 с. / Гжегож Мотика // Україна модерна. – 2008. – № 13. – С. 303–309.
52. Забілий Р. Історія на замовлення? (Іваненко В., Якунін В. ОУН і УПА у Другій світовій війні: проблеми історіографії та методології. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2006. – 424 с.) / Руслан Забілий // Український визвольний рух. – Львів : Б.в., 2007. – 36. 9. – С. 300–308.
53. Іванченко І. Діяльність Похідних груп ОУН на Дніпропетровщині в роки II-ої світової війни / І. Іванченко. – Севастополь : СТ „Просвіта” ім. Т.Г. Шевченка, 2003. – 78 с.
54. Слободянюк М. Рух Опору на Дніпропетровщині в роки Великої Вітчизняної війни / М. Слободянюк, І. Шахрайчук. – Дніпропетровськ : ВКФ „Оксамит-Текс”, 2004. – 294 с.
55. Нікольський В. Підпілля ОУН (Б) у Донбасі / В. Нікольський. – К. : Інститут історії НАН України, 2001. – 178 с.
56. Добровольський С. ОУНівське підпілля Донеччини / Сашко Добровольський. – Павлоград : Самвидав Леоніда Романюка, 2009. – 35 с. – Бібліотека Альманаху „Своє”.
57. Зайцев Ю. Націоналістичне підпілля на території Миколаївщини в 1941–1944 рр. / Юрій Зайцев. – Миколаїв : Б.в., 2006. – 11 с.
58. Скоробагатов А. ОУН у Харкові за часів окупації (1941–1943 рр.) / А. Скоробагатов // Український історичний журнал. – 1999. – № 6 – С. 81–89.
59. Мизак Н. За тебе, свята Україно / Н. Мизак, В. Горбатюк. – Чернівці : Видавничий дім „Букрек”, 2006. – Кн. 5 : Кам’янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА. – 352 с.
60. Іванущенко Г. Залізом і кров’ю. Сумщина в національно-визвольній боротьбі першої половини ХХ ст. Історико-документальні нариси / Г. Іванущенко. – Суми : Собор, 2001 – 192 с.

61. Мороко В. ОУН на Запоріжжі в роки радянсько-німецької війни / В. Мороко // Наукові праці історичного факультету. – Дніпропетровськ : МП „Промінь”, 1997. – Вип. 2 : 25-річчю історичного факультету присвячується. 1971–1996. – С. 152–164.
62. Щур Ю. Нарис історії діяльності Організації Українських Націоналістів на Східноукраїнських землях / Ю. Щур. – Запоріжжя : ЗНТ ім. Я. Новицького, 2006. – 68 с.
63. Слободянюк М. А. Антифашистський рух Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. / Слободянюк Микола Анатолійович; Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2002. – 20 с.
64. Горбуров Є. Г. Рух опору і націоналістичне підпілля на Півдні України та в Криму в період окупації. 1941–1944 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. / Горбуров Євген Григорович; Інститут історії України НАНУ. – К., 2003. – 18 с.
65. Бровар О.В. Партизанський та підпільний рух у Донбасі в роки Великої вітчизняної війни (серпень 1941 – вересень 1943) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. / Бровар Олександр Віталійович; Донецький національний університет. – Донецьк, 2003. – 19 с.
66. Абакумова В. І. Окупаційний режим та антифашистський рух Опору на Луганщині (1941–1943 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. / Абакумова Вікторія Іванівна; Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. – Луганськ, 2004. – 24 с.
67. Чорномаз Б. Д. Національно-патріотичне підпілля Уманщини у Другій світовій війні (військово-політичний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 20.02.22. / Чорномаз Богдан Данилович; Національний університет „Львівська політехніка”. – Львів, 2005. – 22 с.
68. Ходанович О. Л. Військово-політична діяльність похідних груп ОУН на території України в роки Другої світової війни : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 20.02.22. / Ходанович Олексій Леонідович; Національна академія оборони України. – К., 2006. – 19 с.
69. Жиліук В. М. Діяльність ОУН та УПА на Житомирщині у 1941–1955 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. / Жиліук Вікторія Миколаївна; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Інститут народознавства НАНУ. – Львів, 2008. – 20 с.
70. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : [у 2 кн.] / Білас І. – К. : Либідь ; Військо України, 1994. – Кн. 1. – 432 с.
71. Веденєєв Д. „Повстанська розвідка діє точно й відважно...”. Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940–1950-ті роки / Д. Веденєєв, Г. Биструхін. – К. : К.І.С., 2006. – 568 с.
72. Кентій А. Українська повстанська армія в 1944–1945 рр. / А. Кентій. – К : Б.в., 1999. – 220 с.
73. Кентій А. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946–1956) / А. Кентій. – К. : Б.в., 1999. – 111 с.
74. Іщук О. Діяльність молодіжних структур ОУН(б) на території центральних та східних областей України у 1945–1954 рр. / О. Іщук, Н. Ніколаєва // Український визвольний рух. – Львів : Б.в., 2006. – Зб. 8. – С. 225–252.
75. Без права на реабілітацію. Сборник публикаций и документов, раскрывающих антинародную фашистскую сущность украинского национализма и его апологетов : В 2 кн. – К. : Б.и, 2006. – Кн. 1. – 385 с.
76. Без права на реабілітацію. Сборник публикаций и документов, раскрывающих антинародную фашистскую сущность украинского национализма и его апологетов : В 2 кн. – К. : Б.и, 2006. – Кн. 2. – 300 с.
77. Полищук В. Юридична і політична оцінка ОУН і УПА / В. Полищук. – Торонто : Б.в., 1996. – 46 с.
78. Полищук В. Гора родила мышь. Бандеровскую: Правда об ОУН-УПА. Критика „Отчета рабочей группы историков при Правительственной комиссии по изучению деятельности ОУН и УПА. (исторический вывод)” / В. Полищук. – К. : Б.и., 2006. – 80 с.
79. Грач Л. Вступительное слово / Л. И. Грач // Без права на реабилитацию. Сборник публикаций и документов, раскрывающих антинародную фашистскую сущность украинского национализма и его апологетов : В 2 кн. – К. : Б.и, 2006. – Кн. 1. – С. 6–15.
80. Ткачук В. Перед судом истории: сотрудничество германских фашистов и украинских националистов в годы второй мировой войны и борьба против них советских органов государственной безопасности / В. Ткачук. – К. : Б.и., 2000. – 264 с.
81. В'ятрович В. Рейди УПА теренами Чехословаччини / Володимир В'ятрович. – Торонто ; Львів : Видавництво „Літопис УПА”, 2001. – 204 с.

Щур Ю. И. Украинское освободительное движение на Надднепрянщине в 1920-1955 годах: историография проблемы

В статье проанализированы степени изучения истории украинского освободительного движения на Надднепрянщине в 1920-1955 годах. Сделан акцент на том, что вопреки достижениям отечественных и зарубежных исследователей, проблема деятельности УВО, ОУН и УПА на Надднепрянщине остается малоисследованной.

Ключевые слова: историография, Надднепрянская Украина, Украинская военная организация, Организация украинских националистов, Украинская повстанческая армия.

Shchur Yu. I. Ukrainian liberation movement at the Naddnipyrianshchina in 1920-1955: problem historiography

The level of study of history of Ukrainian liberation movement at the Naddnipyrianshchina in 1920-1955 was analyzed in the article. It is emphasized that notwithstanding home and foreign researchers works the problem of UVO, OUN and UPA activity at the Naddnipyrianshchina remains poorly studied.

Keywords: historiography, Trans-Dnieper Ukraine, Ukrainian military organisation, Organisation of Ukrainian Nationalists, Ukrainian Rebel Army.